

Impressies van een zoektocht naar adellijke identiteit in Nederland

Madelon van Duren

‘De adel is springlevend’, kopte een artikel in *Elsevier* onlangs.¹ De bijbehorende tekst verhaalde over het zeventiende, internationale Cilane-congres dat georganiseerd werd door de Nederlandse Adelsvereniging. Thema van deze editie van het congres: welke maatschappelijke rol speelt de Europese adel anno 2005? Het artikel in *Elsevier* staat niet op zich. De laatste tijd lijken de media een hernieuwde belangstelling te hebben voor deze traditionele elite. Her en der verschijnen edellieden in reportages en interviews in kranten en tijdschriften om te vertellen over hun familiegeschiedenis en over het wel en wee van de hedendaagse adel. En dat niet alleen. De geslotenheid van deze coterie wordt ook van de kant van de adel zelf doorbroken. Zo was er in 1998 de VPRO-documentaire *Deftige driften* van Alwine barones van Heemstra, waarin zij de schijnwerpers op de Nederlandse adel en in het bijzonder op zichzelf richtte. Ze vroeg zich vooral af wat het van-adel-zijn voor haarzelf betekende. In het voorjaar van 2005 volgden twee publicaties kort na elkaar. Eelco Bosch van Rosenthal, journalist (én ridder), liet op het Debutantenbal in Noordwijk jonge edellieden aan het woord over hun afkomst. Ten slotte was er nog jonkheer Binnert de Beaufort, die in de roman *Blauw bloed* de vriendschap tussen twee jongens van adellijke afkomst beschrijft.² Vroeg in de jaren 1960 was het *not done* om als adel naar buiten te treden. Nu lijkt hierin een kentering te zijn gekomen: adel ‘mag weer’. Maar hoe definiëren mensen van adel aan het begin van de eenentwintigste eeuw hun adellijke identiteit, nu er geen formele taak meer voor deze elite is weggelegd?

Hoe is het om van adel te zijn aan het begin van de eenentwintigste eeuw? Dat was een vraag die mij meer en meer intrigeerde. Hoewel er geen formele taak meer is weggelegd voor mensen van adel in Nederland, zijn er in ons land nog altijd een kleine

¹ L. Wytzes, ‘De adel is springlevend’, *Elsevier*, 1 okt. 2005, 34-36.

² A. van Heemstra, *Deftige driften*, VPRO-documentaire 1998. E. Bosch van Rosenthal, ‘Adel verplicht. Maar waar-toe?’ *Vrij Nederland*, 5 maart 2005, 26-31. B. de Beaufort, *Blauw bloed* (Amsterdam, 2005).

tienduizend mensen met een predikaat of een adellijke titel. Hoe geven zij daaraan invulling? Leeft bij hen nog iets van de adelscultuur en levensstijl van vorige generaties? In hoeverre hebben zij zicht op hun familiegeschiedenis en familietradities? Ontlenen zij hier hun identiteit aan?

In zijn artikel 'Naar een antropologie van adellijke identiteitsvorming', een bespreking van de roman van Ursula den Tex over haar moeder Anna Bentinck, roept de historicus en antropoloog Yme Kuiper een aantal vragen op.³ Wat is er overgebleven van de adelscultuur van vóór de Tweede Wereldoorlog? Hoe geven mensen van adel in moderne tijden vorm aan hun adellijke identiteit? In aansluiting hierop wil ik de vraag stellen wat het van-adel-zijn tegenwoordig inhoudt en welke toekomstverwachtingen er in dit opzicht leven. Ik besloot mij te richten op degenen die het vooral nog van de Grote Verhalen van hun grootouders moeten hebben, dat wil zeggen: de jongeren van adel.

Jong én van adel in 2005

Mijn onderzoek naar de identiteitsvorming van jonge mensen van adel begon in de zomer van 2004. Ik had het plan opgevat om als jonge onderzoeker en als buitenstaander (ik heb geen adellijke achtergrond) een antropologisch onderzoek te doen voor mijn afstudeerscriptie. Als plaats van onderzoek stelde ik me voor de bijeenkomsten van de Vereniging van Jongeren van Adel in Nederland (VJAN). Als methode van onderzoek koos ik aanvankelijk voor participerende observatie en lange interviews met mensen uit mijn doelgroep. Tijdens de open interviews wilde ik onder meer ingaan op onderwerpen als: het beeld dat mijn informanten hebben van de Nederlandse adel, hun opvoeding en de identificatie met hun adellijke achtergrond. Op die manier hoopte ik een antwoord te vinden op de vraag: hoe identificeren jonge mensen van adel in Nederland zich met hun adellijke afkomst?

Deze onderzoeksopzet slaagde maar ten dele. Ten eerste mocht ik niet deelnemen aan de activiteiten van de VJAN, aangezien het bestuur wilde voorkomen dat ik met mijn komst de veilige, besloten sfeer zou doorbreken. Dus bleven alleen de interviews over. Ik had besloten om een eenheid te creëren in de onderzoeksgroep door alleen jongeren te interviewen die afkomstig waren uit adellijke families die ooit deel hebben uitgemaakt van een regionale elite. Omdat uit de literatuur bekend was welke families hiertoe hebben behoord, kon ik in *Nederland's Adelsboek* op zoek gaan naar informanten. Tegelijkertijd maakte ik de keuze om alleen die mensen voor een interview te vragen die geboren waren tussen 1969 en 1980. Zij leken mij het meest interessant omdat zij vermoedelijk al wat langere tijd op eigen benen stonden. Ik was vooral benieuwd naar het spanningsveld tussen de eigen keuzes die deze jonge mensen wat betreft hun adellijke afkomst maken en de manier waarop zij hun leven op dit punt laten leiden door hun ouders, hun verdere familieleden en door de adellijke kringen waaruit ze afkomstig zijn. Enig speurwerk in *Nederland's Adelsboek* leverde een lijst op van 49 potentiële interviewkandidaten. Het onderzoek kon beginnen.

³ Y. Kuiper, 'Naar een antropologie van adellijke identiteitsvorming. Een beschouwing over Ursula den Tex' *Anna baronesse Bentinck 1902-1989. Een vrouw van stand*, *Virtus*, X (2003) 164-183.

Na een wat moeizame start om de eerste informanten op te sporen en hen te bewegen om zich door mij te laten interviewen, vond ik geleidelijk aan meer informanten. Als ik personen benaderde voor een interview, waren zij stuk voor stuk in eerste instantie erg terughoudend. Sommigen waren bang dat ik het zoveelste artikel over adellijke rijkdom, macht en de kindermeisjes zou schrijven. Dat ik, kortom, nogmaals het beeld zou schetsen dat velen in Nederland van de adel als groep hebben. Anderen waren wel vaker benaderd door de media en vonden het gewoon niet prettig om met iets van henzelf geconfronteerd te worden. Uiteindelijk leken zij vaak over de streep te worden getrokken door mijn toezeggingen om het interview niet op band op te nemen en om de informanten anoniem in de tekst weer te geven. Dat het een afstudeerproject van een universiteit betrof, kon een deel van hen ook waarderen. Uiteindelijk stemden de meesten toe. De interviews duurden veelal anderhalf tot twee uur en vonden plaats bij de informanten thuis, op hun werk of soms in een lunchroom of café. Na een inleiding, waarin ik de informanten liet vertellen over hun levensloop en opleiding, bracht ik het gesprek op het van-adel-zijn. Ik liet mijn informanten vertellen over hun (groot)ouders, opvoeding, ervaringen, visies en toekomstverwachtingen en ik vroeg hen hoe dit alles samenhang met hun adellijke achtergrond. Dit leverde uiteindelijk tien mooie, uitgebreide gesprekken op met jonge mensen van adel. De meesten van hen waren afgestudeerd en werkten. Een paar jongeren studeerden nog aan een universiteit en genoten volop van het studentenleven.

Na de interviews volgde de analyse. Bij de analyse van elitegroepen zijn thans vooral de ideeën van de Franse socioloog en antropoloog Pierre Bourdieu in zwang. Sterk vereenvoudigd weergegeven, komt zijn visie hierop neer dat iedereen in meerdere of mindere mate verschillende soorten ‘kapitaal’ bezit en deze gebruikt om er zijn of haar voordeel mee te doen. Vier soorten kapitaal waren voor mijn onderzoek van belang. Ten eerste het veelal duidelijk zichtbare economische kapitaal (uitgedrukt in geld en goederen) en daarnaast de meer verholde vormen van kapitaal zoals cultureel kapitaal (onderwijs, smaak, stijl), sociaal kapitaal (netwerken en connecties) en symbolisch kapitaal (status en de erkenning van status). Daarnaast heeft Bourdieu gewezen op de specifieke manier waarop mensen hun cultuur incorporeren en bewust of onbewust toepassen in hun dagelijkse leven. Hiervoor gebruikt hij de term *habitus*.

In het navolgende geef ik de bevindingen weer van mijn onderzoek onder jonge mensen van adel. Ik zal hierbij gebruik van maken van Bourdieus begrippen. Bovendien laat mijn weergave van de interviews zich goed indelen in drie tijdvakken, te weten: verleden, heden en toekomst, omdat deze indeling in alle interviews aan bod is gekomen.

Het verleden

Wie een gesprek voert met een edelman of -vrouw over het van-adel-zijn, ontkomt niet aan het verleden. Het verleden lijkt een vanzelfsprekende kennisbron voor mensen van adel. Op de geschiedenis is het van-adel-zijn immers gestoeld. De collectieve herinneringen zijn gebaseerd op het verleden. Toen zijn er tradities en huwelijksnetwerken ontstaan en is de adellijke identiteit gevormd. Het verbaast dan ook niet dat de jonge mensen die ik sprak ook kennis hebben van de collectieve herinneringen aan het verleden. Hoewel zij leven in de eenentwintigste eeuw en zij de eerste helft van de twin-

tigste eeuw niet hebben meegemaakt, kon een aantal van hen mij precies uit de doeken doen hoe hun familie leefde aan het begin van die eeuw. Dat wisten ze vooral via de verhalen die zij tijdens hun jeugd jaren hadden gehoord.

Een adellijke identiteit wordt onder meer geconstrueerd en instandgehouden door middel van het doorgeven van collectieve herinneringen. Dat merkte ik steeds weer bij mijn informanten. Al gauw viel het mij op hoe bewust een aantal van hen op de een of andere manier bezig was met hun familiegeschiedenis. De meeste informanten konden mij vertellen waarom hun familie destijds tot de Nederlandse adelstand was gaan behoren. Zij wisten welke beroepen er van oudsher vaak in hun families werden uitgeoefend en ze konden mij familieanekdotes vertellen over overgrootouders, die binnen de families nog steeds de ronde doen. Sommigen hebben zelf al eens met hun neus in de archieven gezeten of zijn van plan dat nog te gaan doen. Vrijwel allen gaven aan dat zij verhalen van hun (groot)ouders hadden gehoord over hoe het vroeger was om van adel te zijn. Eén informante, Alexandra (25 en barones), leerde van haar grootvader veel over de familiehistorie en zocht in archieven naar wat er over haar familie te vinden is.⁴ Ze gaf aan dat zij door haar kennis over de familie het idee heeft dat ze haar 'eigen context beter snapt'. Het lijkt of kennis over de familie, collectieve herinneringen en het bewustzijn van de adellijke afkomst zorgen voor een zeker gevoel van verbondenheid met de adel.

Op mijn verzoek vergeleken mijn informanten hun leven met dat van hun ouders en grootouders. Weinig verrassend was dat velen vertelden dat met name hun grootouders nog erg beschermd waren opgevoed. Vaak hoorde ik verhalen over grootouders die als kind met een koets overal werden heengebracht en die niet mochten spelen met kinderen die niet van adel waren. Ook de ouders van sommige informanten waren nog vrij beschermd opgegroeid. Dorine, een 32-jarige gravin, vertelde: 'Mijn vader was de eerste van de familie die naar school ging in het dorp waar hij woonde, de rest had allemaal thuis les gehad.' Informant Christiaan (34) vond zijn vader ouderwets. Dat was volgens de jonkheer te wijten aan de ouderwetse mannelijke opvoeding die zijn vader heeft gehad. Zijn vader was van jongsaf aan gewend geweest aan personeel dat veelal uit Duitsland kwam. Christiaan: 'In die tijd leeft hij nog steeds. Hij is nog naar een echte jongensschool geweest, heeft een echte mannelijke opvoeding gehad. Hij verkleedt zich nog voor het eten.'

De mondelinge overdracht van familie verhalen lijkt de beeldvorming van mijn informanten sterk te hebben beïnvloed. Het besef dat er tussen hun grootouders, hun ouders en henzelf verschillen bestaan in adelsbeleving, maakt mijn informanten bewust van de rol die het van-adel-zijn voor henzelf speelt en van de positie die zij daarbij innemen. Het doet mijn informanten nadenken over de betekenis van het van-adel-zijn. Kennis over het verleden is een vorm van cultureel kapitaal die bewust of onbewust is overgedragen op mijn informanten. Door te weten uit welke familie ze komen en door de bijzonderheden van deze familie te kennen, in de vorm van familie verhalen, wordt hun adellijke identiteit gevormd. Ze voelen zich verbonden met hun familie en kunnen zichzelf gemakkelijker plaatsen binnen de adelsgemeenschap.

4 Alexandra is een gefingeerde naam, net als alle andere namen die mijn informanten dragen in dit artikel.

Het is duidelijk dat er een groot verschil bestaat tussen het van-adel-zijn vroeger en het van-adel-zijn nu. Mijn informanten beseffen dit. Ook al kan een aantal van de jongeren die ik sprak het leven van de adellijke coterie van vóór 1940 waarderen, toch geven ze stuk voor stuk aan dat ze niet terugverlangen naar de bevoorrechte tijd van vóór de Tweede Wereldoorlog. Ze willen niet terug naar de tijd waarin iedereen elkaar kende en waarin adellijke families alleen met andere adellijke families omgingen. Sommigen beseffen dat de adel nog steeds wel een kliek vormt, maar zien dat meer als iets voor de oudere garde. Vaak leven de ouders van de jonge mensen die ik interviewde, nog wel meer in die ons-kent-ons cultuur en hebben zij soms uitsluitend kennis binnen adellijke kring. Voor mijn informanten gaat dat echter nauwelijks meer op. Zij kennen ook veel mensen die niet van adel zijn. Volgens Dorine ontcom je daar tegenwoordig niet aan en dat vindt ze normaal. Ze is niet anders gewend. Soms vindt ze het wel jammer dat de glorie van vroeger, waarover haar ouders vertelden, verdwenen is. Anderzijds zegt ze ook dat ze zich niets anders kan voorstellen. Voor haar is het altijd geweest, zoals het nu is. Dorine vindt dat oudere mensen zich soms krampachtig vastklampen aan het verleden. Soms doen jongere mensen dat ook wel. Volgens haar zijn dat de mensen die geen ander houvast hebben. ‘Het is natuurlijk ook wel een makkelijke thuishaven’, beaamt ze, ‘een referentiekader’.

Vrijwel alle informanten hoorden toen ze jonger waren verhalen over hoe hun familie vroeger leefde. Ook zijn ze het erover eens dat de adel in de afgelopen eeuw aan grote veranderingen onderhevig is geweest en dat alles nu anders is. De adel van tegenwoordig speelt een andere rol dan in het verleden en mijn informanten lijken dat heel vanzelfsprekend te vinden. Het familiebewustzijn van mijn informanten lijkt hier een belangrijke bijdrage te leveren aan de identificatie met hun adellijke afkomst.

Het heden

Kennis over het verleden en praten over het verleden spelen een rol bij de identificatie met een adellijke achtergrond. Maar waaruit blijkt nu die identificatie in het dagelijks leven van mijn informanten? Uiteraard ging een groot gedeelte van de gesprekken over de betekenis van het van-adel-zijn nu. Hoewel mijn informanten soms heel verschillende meningen hebben over hun adellijke afkomst, hebben zij het van-adel-zijn allemaal op hun eigen manier in hun leven geïncorporeerd.

In de mate waarin mijn informanten zich thuis voelen binnen de adellijke coterie, vertonen zij grote verschillen. Ik merkte dat dit zich thuis voelen sterk afhankelijk was van de mate waarin en de wijze waarop tijdens de opvoeding aandacht was geschonken aan de adellijke achtergrond en van de mate waarin dit werd opgepikt door mijn informanten. Neem bijvoorbeeld de ouders van Friso (28). Hij vertelde dat hij zich niet met zijn adellijke achtergrond identificeert omdat hij er naar eigen zeggen maar weinig vanaf weet. Zijn ouders hebben nooit de nadruk gelegd op zijn predikaat. Het van-adel-zijn betekent volgens Friso dan ook niets in zijn leven. ‘Je kunt er niks mee, het maakt natuurlijk wel een stukje uit van mijn identiteit, maar dat zegt niet zoveel. Het is hetzelfde als dat ik uit een bepaald deel van Nederland kom. Daar kan ik ook niks mee, maar het is wel zo.’ Ook Annette (35), een barones, identificeert zich nauwelijks met haar adellijke achtergrond. Eigenlijk heeft zij zich, vanaf het moment dat ze van haar ouders hoorde dat ze van adel is, daarbij ongemakkelijk gevoeld. Haar ouders hebben zich er altijd sterk voor

ingezet om haar bewust te maken van haar adellijke achtergrond, maar zij heeft zich hier altijd hevig tegen afgezet. Ook nu nog voelt ze zich niet verbonden met haar van-adel-zijn en evenmin met de adellijke subcultuur in Nederland. Hier tegenover staan de broers Christiaan en Joost (32). Hun beide ouders zijn van adel en hebben, net als Annette's ouders, actief geprobeerd om hun zoons bewust te maken van de families waarvan ze deel uitmaken. Ze stimuleerden het lidmaatschap van adelsverenigingen en vonden het belangrijk dat zij omgingen met andere kinderen met een adellijke achtergrond. Christiaan en Joost voelen een sterke band met hun adellijke afkomst en proberen dat op verschillende manieren uit te dragen. Zo zijn ze beiden actieve leden geweest van de VJAN. Daarnaast kennen ze veel mensen met een adellijke achtergrond en onderhouden ze contacten met anderen die ook van adel zijn. Joost gaf tijdens ons gesprek te kennen dat hij zich thuis voelt onder mensen van adel. Hij vertelde dat hij zich gemakkelijker herkent in de gevoelswereld van anderen die ook van adel zijn.

Op het Oostenrijkse Debutantenbal te Noordwijk is er zowel enige adellijke inbreng op de dansvloer als in de organisatie (foto; particuliere collectie)

De rol die ouders spelen in de overdracht van kennis en verwachtingen ten aanzien van de adellijke afkomst van hun kinderen, is dus heel divers. Evenals de manier waarop mijn informanten die verwachtingen van hun ouders hebben omgezet in wel of geen identificatie met hun adellijke achtergrond. Toch is het opvallend dat alle informanten van huis uit een bepaald en meestal vergelijkbaar beeld hebben meegekregen over wat het van-adel-zijn zou moeten inhouden: het bekende beeld van *noblesse oblige*. Het komt erop neer dat mijn informanten stuk voor stuk door hun (groot)ouders een verantwoordelijkheidsgevoel ten opzichte van anderen is aangeleerd: een soort wij-helpen-de-rest gevoel. Als ik mijn informanten vroeg naar wat hun adellijke afstamming voor hen betekent in het dagelijks leven, kreeg ik antwoorden als: 'Je moet zien dat andere mensen hulp nodig hebben', 'Je mag nooit te beroerd zijn om iemand anders te helpen', 'Je moet ervoor zorgen dat mensen zich op hun gemak voelen bij jou', 'Respect hebben voor iedereen' en 'Gebruik je naam niet zomaar'.

Uiteraard roept dit de vraag op wat mijn informanten overnemen van dit aangeleerde verantwoordelijkheidsgevoel en of zij zich hier ook daadwerkelijk mee identificeren en zich ernaar gedragen. Annette, die niet zoveel op had met haar adellijke afkomst, was zich bewust van het verantwoordelijkheidsgevoel dat mensen van adel zichzelf in het verleden hebben opgelegd, maar identificeert zich hier niet mee. Volgens haar is het gevoel van de adel om verantwoordelijk te zijn voor de zwakkeren een idee van vroeger. Toen had de adel nog een voorbeeldfunctie. Ze vindt dat deze voorbeeldfunctie helemaal is weggefallen en zij vindt ook niet dat ze verantwoordelijk is voor anderen, louter vanwege haar adellijke afkomst. Andere informanten, zoals de 24-jarige baron

William, identificeren zich juist wel met dit aspect van het van-adel-zijn. William koppelt het verantwoordelijkheidsgevoel aan zijn adellijke titel. Omdat anderen weten dat hij van adel is en hieraan bepaalde verwachtingen verbinden, heeft hij geleerd om zich hiernaar te gedragen.

Alhoewel niet iedereen dit gevoel van verantwoordelijkheid in gelijke mate deelt, vormt het niettemin een belangrijk element in de visie van mijn informanten op de hedendaagse adel. Degenen die vinden dat ze vanwege hun adellijke afkomst verantwoordelijk zijn voor anderen, hebben verschillende manieren gevonden om dit besef in praktijk te brengen. Dit varieert van het geven aan goede doelen tot het maken van televisiereportages om aan anderen te laten zien wat er gebeurt in de wereld.

Maar, als jonge mensen van adel niet meer vanzelfsprekend opgroeien binnen een adellijk netwerk en als de ons-kent-ons cultuur van vroeger steeds verder wegvalt, hoe identificeren zij zich dan met hun afkomst? Het lijkt of de identificatiemogelijkheden wegvallen, nu de adel geen formele taken meer heeft en minder zichtbaar is. Maar zijn kennis over het verleden en een gedeeld gevoel van verantwoordelijkheid voor anderen de enige bronnen om een identificatie met de adellijke afkomst aan te ontleen?

Ik vermoed dat de adellijke identiteit óók voor een groot gedeelte wordt opgebouwd in omstandigheden waarin jonge edellieden onder elkaar zijn. Het idee van ‘wij zijn allemaal van adel en we hebben allemaal een vergelijkbare geschiedenis en een vergelijkbare opvoeding gehad’ versterkt de onderlinge band en maakt jonge mensen van adel meer bewust van hun adelsidentiteit. Joost voelt zich bijvoorbeeld erg verbonden met zijn adellijke achtergrond en hij uit dat door lid te zijn van diverse adelsverenigingen. Zo was hij jarenlang actief lid van de VJAN en heeft een tijd deel uitgemaakt van het bestuur van deze jongerenvereniging. Daarnaast is hij lid van de Nederlandse Adelsvereniging (NAV) en van een ridderschap. Joost geeft te kennen dat hij zich thuis voelt als hij onder mensen van adel is. De activiteiten die de VJAN organiseert, vindt hij leuk. Door zijn lidmaatschap van de VJAN geeft hij voor zichzelf invulling aan zijn afkomst. Hetzelfde geldt voor zijn broer Christiaan. Hij was ook lange tijd lid van de VJAN en is nu nog lid van een ridderschap, van de NAV en van de Johanniter Orde. Wat hem het meeste aansprak bij de VJAN, was de grote diversiteit binnen deze vereniging. Het enige gemeenschappelijke van alle leden was volgens Christiaan dat iedereen van adel is. Voor de rest hangt de groep als los zand aan elkaar. Christiaan trof hier mensen met wie hij het goed kon vinden. Bovendien sprak het hem aan dat de groep bestaat uit mensen die al sinds decennia samenkomen. Bij de VJAN kwam Christiaan mensen tegen die hij nog via zijn ouders van vroeger kende. De VJAN bood voor hem een mogelijkheid tot identificatie met zijn adellijke achtergrond.

De adelsverenigingen bieden de leden ervan sociaal kapitaal. Lidmaatschap van een adelsvereniging zorgt voor een netwerk waarmee de leden in bepaalde situaties hun voordeel kunnen doen. Zij kunnen hierdoor een streepje voor hebben op niet-leden. Tegelijkertijd biedt het lidmaatschap van bijvoorbeeld de VJAN een gevoel van saamhorigheid, van ‘erbij horen’.

Een ander voorbeeld van identificatie vanuit de adel zelf, komt van de 24-jarige Leonie, een barones. Zij is naar eigen zeggen niet erg bewust en actief bezig met haar adeldom en zij is geen lid van een vereniging als de VJAN. Toch gaf ook zij aan dat ze zich soms, als ze samen is met andere edellieden, sterk identificeert met haar adellijke

afkomst. Als voorbeeld noemde zij het Debutantenbal in het Kurhaus in Scheveningen, een aantal jaren geleden. Tijdens het bal besepte zij opeens dat ze naadloos aansloot bij de andere jonge dames die aan het bal deelnamen; dat vond ze leuk om te merken. Volgens Leonie hing er een bepaalde sfeer van met elkaar omgaan, die ze herkent van thuis. Leonie: ‘Ze dragen iets uit van: dat hebben we meegekregen van vroeger.’ Toch plaatst ze hier een kanttekening bij. Want hoewel ze zich identificeerde met de andere deelnemers en ze er de sfeer van thuis herkende, beseft ze wel dat een dergelijk bal niet realistisch is: ‘Je kunt er niet in leven’, zo zegt ze. Op andere momenten identificeert ze zich juist helemaal niet met haar adellijke afkomst. Als ze bijvoorbeeld bij haar studentenvereniging merkt dat andere meiden die ook van adel zijn, erg uit de hoogte doen tegen vrouwelijke corpsleden die niet van adel zijn. Leonie: ‘Er zijn jaarclubs die mensen alleen uitkiezen omdat ze van adel zijn. Die jaarclubs kijken alleen maar neer op anderen. Dat vind ik zo belachelijk. Dan denk ik: “Vergal je naam niet.”’ Zij beseffen niet dat elk mens waardevol is.’

Het lijkt er dus op dat de identificatie van mijn informanten met hun adellijke achtergrond voortkomt uit kennis over de eigen familie en kennis over de geschiedenis van de adel in Nederland en dat deze identificatie door sommigen sterker wordt ervaren als zij samenkomen met anderen van adel. Dit klinkt logisch. Iemand die zegt dat hij zich niet erg interesseert voor zijn adellijke achtergrond, zal niet gauw geneigd zijn om lid te worden van een adelsvereniging, omdat zo’n vereniging waarschijnlijk bovenal bestaat uit mensen die hun adellijke achtergrond wél belangrijk of interessant vinden. Drie van mijn informanten zijn lid (geweest) van de VJAN. Christiaan en Joost vonden allebei hun adellijke achtergrond belangrijk en hechtten hieraan veel waarde. Alexandra is uit interesse voor haar achtergrond lid geworden van de VJAN. Ze is geen actief lid en voelt zich niet echt op haar gemak bij de vereniging. Het leuke aan de VJAN vindt ze dat iedereen elkaar kan plaatsen enkel op grond van de achternaam. Aan de andere kant vindt ze dat de vereniging teveel weg heeft van de sfeer die ook binnen het studentencorps hangt. Mijn andere informanten hadden bijna allemaal wel eens gehoord van de VJAN, maar vonden hun adellijke achtergrond te onbelangrijk om daarom lid te worden van een dergelijke vereniging. Hein (32 en baron): ‘Ik vind dat het een beetje tuttig imago heeft, zo’n vereniging. Ik heb te weinig gemeen met deze mensen om er een volle dag mee te kunnen doorbrengen. Alleen elkaar ontmoeten vanwege een adelsachtergrond, vind ik een verkeerde reden.’

Hoewel de meningen over de adellijke achtergrond verdeeld zijn, kunnen alle informanten zich wel met bepaalde facetten van het van-adel-zijn identificeren. William noemde het gevoel voor normen en waarden, waaraan binnen adellijke gezinnen volgens hem meer aandacht wordt besteed, een positief aspect. Annette, die niet zoveel op heeft met haar adelsachtergrond, noemde de wetenschap dat er altijd een netwerk is waarop ze kan terugvallen een positief punt van haar adellijke achtergrond. Christiaan vond het een prettig idee om deel uit te maken van een groep mensen in Nederland die al zo lang een invloedrijke rol heeft gespeeld in de samenleving.

Toch wordt de identificatie met een adellijke achtergrond niet alleen opgebouwd door kennis over het (familie)verleden, een gedeeld gevoel van verantwoordelijkheid en lidmaatschap van adelsverenigingen, ook de buitenwereld speelt hierbij een rol. Alle informanten gaven aan dat zij geregeld door anderen met hun adellijke achtergrond

Wel voorname uitstraling, maar niet specifiek adellijk: een recent debutantenbal in het Kurhaus te Scheveningen (foto; *particuliere collectie*)

geconfronteerd worden. De beeldvorming over de adel in Nederland is nogal eens gebaseerd op gebrekkige kennis. Daardoor krijgen mijn informanten regelmatig te maken met allerlei, soms merkwaardige verwachtingen en vooroordelen. De vooroordelen hebben veelal betrekking op de vermeende rijkdom en het veronderstelde conservatisme van mensen van adel. Vragen als: ‘Woon je op een kasteel?’, ‘Ben je rijk en hebben jullie dienstmeisjes?’, worden mijn informanten geregeld gesteld. Van een jonkheer of een baron wordt daarnaast niet verwacht dat hij iets zou doen dat in tegenspraak is met de wet of zelfs maar met de etiquette. Dorine: ‘Het is een heel ouderwets beeld dat mensen van de adel hebben. Vroeger dachten mensen dat ik de hele dag in een soort prinsessenjurkje rond zou lopen. Terwijl ik in vakanties ook altijd in een oude spijkerbroek of een paardrijbroek rondliep. Je mag niet te rare dingen doen.’ Doordat mijn informanten met dergelijke vooroordelen en verwachtingen zijn geconfronteerd, zijn zij gaan nadenken over wat het van-adel-zijn voor hen betekent en hoe zij hieraan invulling willen geven. Opvallend genoeg zijn mijn informanten zich op de een of andere manier gaan gedragen naar het beeld dat de buitenwereld van hen heeft én naar het beeld dat binnen de adellijke coterie bestaat. Vooroordelen en verwachtingen maken in feite immers deel uit van het symbolisch kapitaal. Zolang mensen van adel zich gedragen naar het beeld dat anderen van hen hebben, kunnen ze er hun voordeel mee doen, want dan zorgt dit symbolisch kapitaal ineens voor aanzien louter vanwege een adellijke afkomst.

Ook de media spelen een rol in de mate waarin mijn informanten zich identificeren met hun adellijke achtergrond. Nu het, aan het begin van de eenentwintigste eeuw, weer wat meer gebruikelijk is om naar buiten te treden met een adellijke titel of een predikaat, is er hernieuwde aandacht voor de adel in Nederland. Ik noemde al het artikel in *Elsevier* en het artikel van Bosch van Rosenthal. Een andere recente publicatie over de Nederlandse adel is de in *NRC Handelsblad* gepubliceerde reportage van Daniela Hooghiemstra over de treinreis van de Ridders van de Maltezer Orde naar Lourdes.⁵ Vanuit mediaoogpunt is de adel interessant vanwege het beeld dat de deze groep bij velen nog steeds oproept. De aandacht van de media kan bij de adel aanleiding geven tot de vraag ‘Wie zijn wij?’ Publiciteit rondom het van-adel-zijn anno 2005 doet edellieden nadenken over hun achtergrond en over het beeld dat zij willen uitdragen, nu de rol van de adel in het openbare leven is uitgespeeld en de adel steeds meer gezien

⁵ D. Hooghiemstra, ‘Eén grote familie en machtig bovendien’, *NRC Handelsblad*, 14-15 mei 2005, 46.

wordt als een historisch instituut. Discussies in de media zorgen binnen adellijke kring voor een ‘wij’ gevoel of tenminste een ‘wat-willen-wij-zijn’ gevoel.

De toekomst

Maar hoe moet het verder, nu er binnen adellijke kring wel flink wordt gediscussieerd over de rol in de maatschappij, terwijl de buitenwereld de adel steeds meer gaat zien als een historisch instituut dat nog maar weinig in de melk te brokkelen heeft? Hoe zien mijn informanten de toekomst van de adel waarvan zij deel uitmaken? Moeten er nieuwe verheffingen komen, teneinde de langzame terugloop tegen te gaan? Zou de discussie over het doorgeven van adeldom door vrouwen opnieuw gestart moeten worden? Of vinden mijn informanten de rol van de adel in de huidige samenleving van zo weinig belang dat zij nauwelijks iets voelen voor uitbreiding van deze geboorte-elite?

De antwoorden van mijn informanten op dergelijke vragen waren erg eenduidig. Allemaal beseften ze dat ze behoren tot een subcultuur met een glansrijk verleden, die zich voorbereidt op een toekomst waarin zij naar alle waarschijnlijkheid zeker niet een hoofdrol zullen spelen. De meeste informanten hebben het idee dat de adel in de toekomst een steeds kleinere kring zal vormen die meer en meer zal inklinken. Tenzij er nieuw bloed bij zou komen, maar daarover zijn de meningen nogal verdeeld.

Degene die sterk voorstander is van nieuwe verheffingen, is Christiaan. Hij betreurt het dat de wet zo is aangepast dat er geen nieuwe verheffingen meer mogelijk zijn. Het Britse systeem, waarbij sommigen, die een belangrijke bijdrage aan het land hebben geleverd, worden verheven in de adelstand, vindt hij nastrevenswaardig. Dan zou van adel-zijn een eer worden. Dorine staat echter lijnrecht tegenover Christiaan. Dorine: ‘De traditie is de basis en waarom zou je dat trouwens nog doen? Wat is de waarde ervan? Vroeger zat er wel een waarde aan, maar tegenwoordig niet meer. In Engeland worden nog wel verheffingen gedaan en daar is een enorm verschil ontstaan tussen oude en nieuwe adel. Het ene deel bestaat uit de oude adel die een heleboel tradities heeft en het andere deel bestaat uit losstaande mensen, die helemaal niet van de oude adel en van de tradities afweten, maar die toch van adel zijn.’ Friso op zijn beurt staat vrij onverschillig ten aanzien van de toekomst van de adel. ‘Ik heb geen last van dat predikaat, maar heb er ook geen voordeel van. Als de politiek zou besluiten om de adellijke titels af te schaffen, zou me dat niet zoveel uitmaken. Toch is het dan misschien wel beter om de erfelijkheid ervan af te schaffen. Dan beledig je niemand door direct zijn titel af te nemen.’

Een andere manier om nieuw bloed toe te voegen aan de Nederlandse adel zou zijn om de wet zo aan te passen dat het voor vrouwen ook mogelijk wordt om hun titel door te geven. Toch zijn bijna al mijn informanten tegen een zo’n verandering in de wet. Hiervoor heb ik verschillende argumenten gehoord. Een veelgehoord antwoord luidt dat er dan wel heel veel edellieden bij zouden komen. Daarnaast willen veel van mijn informanten hier niet van weten omdat dat voor veel verwarring zou zorgen. Binnen families kunnen problemen ontstaan omdat de ene dochter het adeldom wel doorgeeft en de andere niet. Hein: ‘Nu weet ik gewoon dat iedereen die dezelfde achternaam heeft ook van adel is en dat valt dan weg.’ Hij vindt het ook niet goed om vrouwen de titel door te laten geven omdat het volgens hem dan veel belangrijker wordt dan het is.

Alleen jonkvrouw Tessa (31) vindt het juist wel jammer dat zij haar predikaat niet kan doorgeven. Ze kan zich voorstellen dat het voor bepaalde families die met uitsterven worden bedreigd wel fijn zou zijn als de dochters het predikaat kunnen doorgeven.

Ook over de vraag of vrouwen met aan adellijke achtergrond hun eigen achternaam aan hun kinderen moeten geven, zijn de meningen weinig verdeeld. Bijna alle informanten vinden dit geen goed idee. Dat zorgt voor teveel verwarring, menen zij. Leonie wil bij een eventueel huwelijk wel haar eigen achternaam houden, maar ze geeft deze zeker niet door aan haar kinderen. Het lijkt haar voor hen niet leuk om altijd maar te moeten uitleggen dat ze wel een adellijke achternaam hebben, maar niet van adel zijn. Bovendien vindt ze het doorgeven van erfgoed door middel van opvoeding belangrijker dan de overdracht van een adellijke titel. Dorines eventuele kinderen zullen ook niet van adel zijn, aangezien haar partner niet van adel is. Toch vindt ze het belangrijk dat haar kinderen wel iets weten over de adel in Nederland. Ook omdat zijzelf, samen met de andere kinderen in het gezin, ooit een buitenhuis in de provincie zal erven. Ze vindt dat de kinderen moeten weten hoe de familie ooit leefde, omdat ze zich er ooit ook zelf mee bezig zullen moeten houden. Verder wil ze bepaalde waarden die ze bij de adel vindt horen, zoals het verantwoordelijkheidsgevoel, wel overdragen op haar nageslacht, omdat ze het te waardevol vindt om dat niet te doen.

Is er nog een adellijke *habitus*?

Is er, nu de adel geen formele taak meer heeft en de vanzelfsprekendheid van deze geboorte-elite al decennialang afneemt, nog sprake van een adellijke *habitus*? In dit artikel besprak ik de visie van mijn informanten op hun adellijke afkomst. Het verleden lijkt in hun leven nog een rol te spelen. Hun adellijke *roots* liggen immers in het verleden. Maar tegenwoordig worden zij nauwelijks nog ‘ondergedompeld’ in de adellijke wereld, tenzij zij er zelf actief naar op zoek gaan binnen de adelsverenigingen. Dan kan de sfeer van vroeger als het ware uit de kast worden gehaald en kunnen oude tradities worden voortgezet, of nagespeeld. Dan komen standsbesef, etiquette en verantwoordelijkheidsgevoel weer om de hoek kijken.

Over het algemeen speelt de adellijke afkomst van mijn informanten wel een zekere rol in hun leven, maar deze vormt voor hen niet de hoofdmoot van hun identiteit. Zoals Hein nadrukkelijk vertelde: ‘Mijn identiteit is groter dan het adelsdeel alleen.’ Op de keper beschouwd, leverde mijn onderzoek tien interviews op met zeer verschillende mensen, die allemaal een eigen manier hebben gevonden om hun adellijke achtergrond in hun leven te incorporeren. Alhoewel sommigen zeiden dat ze zich helemaal niet konden identificeren met hun adellijke afkomst, was het opvallend dat allen bepaalde facetten ervan toch wel konden waarderen.

Uiteraard waren dit maar tien interviews, terwijl er enkele duizenden jongeren van adel in Nederland zijn. Al deze jonge mensen moeten zelf uitvinden hoe ze hun adellijke achtergrond anno 2005 in hun leven willen plaatsen en hoe ze invulling geven aan hun predikaat of titel. Of er bij hen sprake is van een adellijke *habitus*, blijft voorlopig nog een onbeantwoorde vraag. Toch lijkt de zoektocht naar een adellijke identiteit er een, die zij allemaal doormaken.